

arbejdet med en kirkeordning, der kun gjaldt for Slesvig og Holsten, idet det slesvig-holstenske ridderskab under ingen omstændigheder ønskede at dele ordinansen fra 1537 med kongerigerne Danmark og Norge! Der er en masse politisk sprængstof i alt dette, og selv om Walter Göbells udgivelse samler sig om tekstkommentaren, burde der nok noget tydeligere have været gjort opmærksomhed på, at kirkeordningen i henhold til titelbladet gjaldt begge »fyrstendømmer« Slesvig og Holsten. Kun i note 615 nævnes (uden at nærmere forklaring gives), at de sønderjyske sogne under Ribe og Odense bispedømmer var unddraget kirkeordningens bestemmelser. At Ærø i denne omtale bliver forvekslet med Årø, er en fejl så iøjnefaldende, at ingen danske læsere i blinde vil kunne overtage denne.

Vedtagelsen af den slesvig-holstenske kirkeordning på landdagen i Rendsburg i 1542 betød afslutningen på det arbejde for en evangelisk-luthersk reformation, som Christian III i sine unge dage havde påbegyndt ved sin ankomst til Haderslev i 1525. Det siger ikke så lidt om betydningen af den her omtalte nyudgivelse. Historikere, specielt kirkehistorikere, der beskæftiger sig med reformationstiden, vil fremover ikke kunne komme uden om dette værk.

H.V. Gregersen

GUNNAR ARTEUS: Till militärstatens förhistoria. Krig, professionalisering och social förändring under Vasasönernas regering. Stockholm, Probus Förlag, 1986. 201 s.

Denne bog er det første resultat af et større projekt, *Krigsmakt och samhälle i 1500-tallets Sverige*. Det primære indhold er en sociologisk analyse af land- og søofficererne i Sverige 1555–1610.

Projektets mål er at afdække stormagts-Sveriges rødder: den sociale basis for ekspansionen, og eventuelle tidlige tendenser til militarisering af samfundet. I hvor høj grad var stormagtstidens militær-bureaukratiske stat etableret som struktur allerede under Gustav Vasas sønner? De førte jo også meget krig, og havde en fast hær – en sjældenhed i perioden. Det er et emne af verdenshistorisk rækkevidde, da stormagtstidens Sverige jo fungerede som incitament og forbillede ved hele Europas udvikling i samme retning.

Forfatteren beklager, at hans arbejde er blevet til under meget stramme vilkår. Forskningstiden har måttet fravristes en tjeneste, hvor forskning i perioden før 1918 ikke er tilladt. Dette uheldige forhold præger ikke arbejdets centrale del, etableringen af et sæt data om officererne. Forfatteren har prøvet den slags før, og gennemfører sit forehavende med sikker hånd. Man føler dog en svag uro ved de kildegrupper, som sandsynligvis ikke indeholder ellers ukendte oplysninger, og som derfor af tidsmæssige grunde ikke er benyttet. Studiernes primære produkt, summariske biografier af officererne, er aftrykt i bogen, dog ikke for søkaptajnerne. Der aftrykkes tillige et katalog over periodens ny adel. Den interesserede kan altså fortsætte analysen selv. (Der synes dog desværre ikke at stå en maskinlæsbar version til rådighed).

På grundlag af det ny materiale og tidligere forskning tages to emner op. Det

ene er betalingsmændenes professionalisering, det andet »officersklassen som samfundsspejl«, primært spørgsmålet om samfundets militarisering. Her mærkes tidsnøden for så vidt som analysen er kortfattet. Det gælder både de meget interessante metodiske perspektiver (idet der bevidst benyttes to egentlig anakronistiske variable, professionalisme og militarisering, som målestokke, bearbejdelsen af det nye materiale, inddragelsen af andet stof og diskussionen af udviklingen. De to hovedkonklusioner forekommer dog tilstrækkeligt underbyggede. Der konkluderes på det første punkt, at store officersgrupper, men ikke alle, er betydeligt mere professionaliserede end før antaget, og på det andet punkt, at samfundet trods de lange krige kun er militariseret i ubetydelig grad.

Man aner konturerne af et samfund, hvis forhold til krigen og alt dens væsen er i hastig, ikke altid harmonisk udvikling, og hvor gennemgribende ændringer aftegner sig i horisonten, fordi krigen og våbnene er centrale for den sociale og politiske struktur. Mulighederne i emnet og det etablerede materiale har ikke kunnet udtømmes, men bogen er tankevækkende, og vil uden tvivl være et godt udgangspunkt for kommende forskning.

Gunner Lind

OLE FELDBÆK: Danske Handelskompagnier 1616–1843. Oktrojer og interne Ledelsesregler. Udgivet af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. Kbh., 1986. 779 s. Ill. 300 kr.

Et blik på litteraturlisten i den foreliggende udgivelse viser, hvor fremtrædende en placering handelskompagniernes efterladte arkiver fra det 17. og 18. århundrede har haft for fremkomsten af megen dansk historieskrivning lige fra oversigtsværker til upublicerede specialer. Og mens man på andre felter kan støtte sig på bindstærke trykte udgaver af forordninger såvel som reskripter, så har man for kompagniernes vedkommende været i den lidt uvante situation, at det har været relativt vanskeligt at orientere sig om det *legale* grundlag for deres virke. Dette er der med eet, kilotungt slag rådet bod på ved udgivelsen af octrojer og ledelsesregler for de henved en snes »rigtige« kompagnidannelser, hvis tilblivelse og virkemåde var betinget af den allerhøjeste approbation.

Tidsrammen fremgår af titlen, idet det dog af den knappe, men kyndige indledning fremgår, at det længstlevende, Asiatisk Kompagni, allerede et halvt århundrede før opløsningen måtte betegnes som en anakronisme. Den firdelte disponering af bogen følger kompagniernes virkeområder: først en fjernøstlig, dernæst en afrikansk-vestindisk, siden en nordatlantisk og til sidst en blandet afdeling inkluderende de sidst grundlagte »højkonjunkturselskaber« fra den amerikanske uafhængighedskrigs tid. Kronologisk set følger man endvidere udviklingen fra de »regulerede« købmandssammenslutninger frem til selskaber med både aktionærkreds og direktion. Foran materialet for hvert enkelt kompagni er anbragt yderligere en introduktion, idet man dog skal vænne sig til, at pågældende kompagnidannelses skæbne normalt er beskrevet i forbindelse med dets efterfølger.

Der er tale om en udpræget »serviceudgave« ikke alene i kraft af litteraturlisten og henvisningerne ved de enkelte afsnit, men tillige ved de nyttige fodnoters